Su Kaynaklarının Gelişimi Çerçevesinde Kültür, Kimlik ve Güç İlişkisi: Türkiye'den Örnek Olaylar

AHMET CONKER

Giriş

Su ve kimlik ilişkisi hidropolitik disiplini içerisinde önemli araştırma başlıklarından bir tanesidir. Her ne kadar hidropolitik çalışmaları bağlamında yapılan araştırmalarda su, kimlik ve kültürel değerler gibi faktörlerin su meselelerindeki çatışma ve işbirliği süreçlerindeki rolü görece daha az dikkate alınsa dahi, önemi yadsınamaz.[1] Ancak su ve kimlik ilişkisinin güç kavramıyla olan bağlantısı kavramsal düzeyde daha detaylı olarak analiz edilmelidir. Bu çalışma Türkiye'den örnekler sunarak literatürdeki bu eksikliği gidermeyi amaçlıyor. Bu bağlamda, çalışma boyunca su hegemonyası teorisi çerçevesinde ayrıntılı bir şekilde ortaya konulan güç kavramı su hakları kavramıyla birlikte incelenerek bir kavramsal çerçeve ortaya konulacaktır. Çalışmanın temel araştırma soruları şu şekildedir: 1) su yönetimine ilişkin kimlik inşası süreçleriyle güç kavramı arasında nasıl bir ilişki vardır ve bu ilişkiyi nasıl açıklayabiliriz? 2) Su, kimlik ve güç ilişkisi Türkiye bağlamında meydana gelen ulusal ve yerel düzeydeki su anlaşmazlıklarını nasıl şekillendiriyor?

Çalışma suyun ulusal kimlik inşasındaki rolü ve yerel düzeyde su bağlamında inşa edilen kimliklerin özellikle ulusal ve yerel düzeydeki su anlaşmazlıklarının önemli unsurlarından birisini oluşturduğunu ortaya koyuyor. Ayrıca genellikle birbiriyle rekabet eden kimlik inşası süreçlerinin öznelerin *ideasyonel* (düşünsel) güç kapasitelerini de doğrudan etkilediği görülüyor. Aşağıda, Türkiye'nin farklı bölgelerinde ortaya çıkan baraj karşıtı hareketlerden çeşitli örnekler sunulacak, bu örnek olaylar su, kimlik ve güç kavramları eksenindeki bir kavramsal çerçeve temelinde analiz edilecektir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde hidropolitik kavramının tanımı dikkate alınarak su yönetiminde kimlik ve güç kavramlarının rolüne bakılacaktır. İkinci bölümde ise su kimliği kavramının farklı unsurları ayrıntılı bir şekilde analiz edilecektir. Çalışmanın üçüncü bölümünde su kimliği ve güç olgularıyla doğrudan bağlantılı olan su hakları (*water rights*) kavramı incelenecektir. Çalışmanın son bölümündeyse Türkiye bağlamında ele aldığımız örnek olaylar, ikinci ve üçüncü bölümlerde oluşturmaya çalışacağımız kavramsal çerçeve de dikkate alınarak değerlendirilecektir.

Hidropolitik Kavramı: Güç ve Kimlik

Yapısal olarak sınırlı bir kaynak niteliğinde olan su kaynaklarının giderek artan biçimde daha kıt hale geldiği, suya olan erişimin gün geçtikçe daha zorlaştığını söylemek mümkündür. Yapılan çalışmalar, gezegenimizde global ölçekte bir su kriziyle karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir. Yeryüzünde yaklaşık bir milyar insan güvenli içme su erişimine sahip değildir ve yaklaşık bir buçuk milyar insan ise yetersiz hijyen koşullarında yaşamaktadır. Geleceğe dair yapılan projeksiyonlar oldukça iç karartıcı bir tablonun insanlığı beklediğine işaret ediyor. Buna göre (bu kitap yayımlandığında içinde bulunduğumuz) 2025 yılında gezegenimizin toplam insan nüfusunun neredeyse beşte biri mutlak su

1 Paul H Gelles, *Water and Power in Highland Peru: The Cultural Politics of Irrigation and Development* (New Brunswick: Rutgers University Press, 2000); Emma S. Norman, "Cultural Politics and Transboundary Resource Governance in the Salish Sea," *Water Alternatives* 5, no. 1 (2012).

kıtlığı yaşayan devletlerin sınırları dahilinde, buna karşın dünya nüfusunun yaklaşık üçte ikisi su stresi altındaki ülkelerde yaşayacaktır.[2]

Gezegenimizdeki su kaynaklarıyla alakalı ortaya koyduğumuz bu basit gerçeklikler dahi su kaynaklarının neden farklı paydaşlar arasında bir rekabet unsuru olduğunu anlamamız için yeterlidir. Nitekim su yönetiminde farklı paydaşlar arasındaki ilişkileri inceleyen hidropolitik, bir alt disiplin olarak giderek artan düzeyde hem akademik literatürde hem de ulusal ve uluslararası siyasi ajandada kendisine yer bulmuştur.

Hidropolitik kavramının ilk olarak Waterbury'nin Nil Nehri konusunda yapmış olduğu çalışmada kullanıldığını görmekteyiz.[3] Kavramın görece daha yeni bir araştırma alanı olduğunu, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler, coğrafya ve sosyoloji gibi daha eskiye dayanan geleneklere sahip olan sosyal bilim alanlarından aktarılan kavramlar çerçevesinde ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Hidropolitik kavramının tam olarak neyi ifade ettiğine ilişkin literatürde ortak bir bakış açısının olmadığını görüyoruz. Bu bağlamda konuya ilişkin farklı hidropolitik tanımlarının yapıldığı söylenebilir.[4]

Konunun uzmanı akademisyenler tarafından yapılan bu tanımların her birinin hidropolitik kavramının farklı bir boyutunu ortaya koyduğunu söylemek mümkündür. Bu tanımlamalardan hareketle yapılacak olan bir tartışma bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. Ancak bu çalışma bağlamında hidropolitik kavramına dair sorgulanması gereken hususlardan bir tanesi şu sorudur: su kaynaklarına dair paydaşlar arası rekabet doğrudan su kaynaklarıyla mı ilgilidir yoksa su kaynaklarının yönetimi ve geliştirilmesi bağlamında ortaya çıkan ortak yarara (*common good*) ulaşılması açısından mı incelenmelidir?[5]

Bu noktada Anthony Turton tarafından önerilen hidropolitik tanımı çalışmamız açısından önem arz eder. David Easton tarafından yapılan politika tanımından ilham alarak Turton hidropolitiği "su bağlamında değerlerin toplumda otoritatif tahsisi olarak tanımlar."[6] Turton tarafından yapılan bu tanımda şu hususlar ön plana çıkar: İlk olarak hidropolitik süreçler dinamik süreçlerdir; kanunlar ve politikalar yoluyla değerlerin tahsisi süreçlerini içerir. İkinci önemli husus hidropolitik tek bir evrensel değerin olmadığı, güç ilişkilerinin belirleyici olduğu bir meşruiyet ve otorite mücadelesidir. Dolayısıyla hidropolitik meşruiyet ve otorite üzerinden süregelen bir mücadeleye karşılık gelir.[7]

Bu bakış açısıyla dikkat çekilen temel husus su yönetimi ve suyun bizatihi kendisi bağlamında ortaya konulan değerlerin ve bu değerlerden meydana gelen normların, fikirlerin ve politikaların önemine yapılan vurgudur. Bu yaklaşımın bireyler arasındaki etkileşimde düşünsel unsurların önemine vurgu yapan sosyal inşacı bakış açısıyla örtüştüğünü söylemek mümkündür. Zira sosyal inşacı bakış açısı kimliklerin bir inşa sürecinin ürünü olduğunu, öznelerin çıkarlarında ve eylemlerinde belirleyici rol oynadığını savunur.[8] Bir başka ifadeyle sosyal inşacı bakış açısı bize bu düşünsel unsurların öznelerin kimlik ve çıkarlarının inşasında önemli rol oynadığını söyler.[9] Bu şekilde nor-

2 Steven Mithen ve Emily Black, *Water, Life and Civilisation: Climate, Environment and Society in the Jordan Valley* (Cambridge: Cambridge University Press, 2011), 1.

3 Geneva Water Hub, "Bibliography: What is Hydropolitics? Examining the Meaning of an Evolving Field," 29 March 2021, https://www.genevawaterhub.org/sites/default/files/atoms/files/2021.03.16_biblio_whatishydropolitics_en.pdf.

4 Geneva Water Hub, "Bibliography: What is Hydropolitics?".

5 Kai Wagerich and Jeroen Warner, "Is Water Politics? Towards International Water Relations," *The Politics of Water*, ed. Kai Wagerich ve Jeroen Warner (Londra: Routledge, 2010), 7, 8.

6 Anthony Turton, *Hydropolitics in the Developing World: A Southern African Perspective* (Pretoria: IWMI, 2002), 16.

7 Turton, *Hydropolitics in the Developing World*, 16.

8 Sarina Theys, "Constructivism," *International Relations Theory*, ed. Stephen Mcglinchey, Rosie Walters ve Christian Scheinpflug (Bristol: E-international Relations Publishing, 2017), 37.

9 Hoyoon Jung, "The Evolution of Social Constructivism in Political Science: Past to Present," *SAGE Open* 9, no. 1 (2019): 2, https://doi.org/10.1177/2158244019832703, https://dx.doi.org/10.1177/2158244019832703.

matif ve maddi yapıların birlikte analiz edilmesini öneren bakış da Turton tarafından önerilen hidropolitik tanımıyla örtüşür. Yani, su ve su kaynakları yönetimi çerçevesinde inşa edilen düşünsel değerlerin su kaynakları bağlamında oluşan kimlik inşası süreçleriyle doğrudan ilgili olduğunu söyleyebiliriz.

Kuşkusuz su kaynakları bağlamında meydana gelen karar alma süreçlerinde çatışma ve işbirliği unsurları farklı düzeylerde gözlemlenir. Su kaynakları yönetiminde farklı paydaşlar (devletler, devlet dışı özneler, sivil toplum kuruluşları, paramiliter gruplar, hane halkı, bireyler vd.) arasındaki çatışma süreçlerine dair ortaya konulan argümanlarda gerek maddi (su kaynaklarının miktarı, kalitesi, paydaşlar arasında paylaşımı vs.) gerek düşünsel (su kaynakları çerçevesinde inşa edilen anlatılar, normlar, söylemler, değerler vs.) literatürde ortaya konulmuştur. Örneğin su kaynaklarının kıtlığı bağlamında dünyanın farklı bölgelerinde yer alan ülkelerde yaşanabilecek su kaynakları konusundaki çatışma risklerini inceleyen çalışmalar bulunmaktadır.[10] Ya da iklim değişikliğinin devletler arası hidropolitik ilişkilerde çatışma süreçlerine etkisi konusunun yapılan akademik çalışmalarda analiz edildiğini görüyoruz.[11] Benzer biçimde özellikle sınır aşan nitelikte su kaynaklarında suyun kontrol edilmesi ve farklı maksatlarla kullanılması amacıyla inşa edilen küçük orta ve büyük ölçekli barajlar sıklıkla anlaşmazlık unsuru olarak kıyıdaş devletler arası politik ilişkileri etkilemektedir.[12]

Bununla birlikte su kaynaklarının yönetimine ilişkin çatışma ve işbirliği süreçlerinin analizini maddi olmayan faktörler üzerinden de okumak mümkündür. Örneğin demokrasi düzeyinin düşük olduğu, siyasi istikrarsızlıkların yaşandığı, sınır aşan su kaynaklarındaki su yönetimi mekanizmalarının zayıf olduğu kıyıdaş devletler arasında, su çatışma süreçlerinin daha yüksek bir olasılık olduğu iddia edilmektedir.[13] Bu çalışmanın da ortaya koyduğu üzere, su kaynakları yönetimi konusunda farklı paydaşlar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklarda bu sorunların maddi olmayan unsurları da çatışma süreçlerinin doğru bir biçimde anlaşılabilmesi için dikkate alınmalıdır.

Su meseleleri konusunda kıyıdaş devletler arasında büyük ölçekli askeri bir çatışma süreci modern zamanlarda gözlemlenmemiş olsa dahi,[14] su kaynakları yönetiminin farklı sebeplerle bir güvenlik meselesi olarak çatışma süreçlerinin parçası haline geldiği; su kaynakları yönetimi konusunun devletler arasındaki çatışma süreçlerini tetikleyen ya da çatışma süreçlerinde araçsallaştırılan bir stratejik doğal kaynak olduğu, yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur.[15] Tüm bu noktalardan hareketle suyun farklı paydaşlarla ve farklı düzeylerde bir çatışma konusu olmasında maddi unsurlar (su miktarı, suyun kalitesi, suyun paydaşlar arasın-

10 Nilupul Kalpana Gunasekara vd., "Water Conflict Risk due to Water Resource Availability and Unequal Distribution," *Water Resources Management* 28, no. 1 (2014), https://doi.org/10.1007/s11269-013-0478-x, https://dx.doi.org/10.1007/s11269-013-0478-x.

11 Thomas Bernauer ve Tobias Siegfried, "Climate Change and International Water Conflict in Central Asia," *Journal of Peace Research* 49, no. 1 (2012).

12 Anne Funnemark, *Water Resources and Inter-state Conflict: Legal Principles and the Grand Ethiopian Renaissance Dam (GERD)*, Political Settlements Research Programme (PSRP) (Edinburgh: The University of Edinburgh, 2020); Gabriele Giovannini, "Power and Geopolitics along the Mekong: The Laos–Vietnam Negotiation on the Xayaburi Dam," *Journal of Current Southeast Asian Affairs* 37, no. 2 (2018), https://doi.org/10.1177/186810341803700203, https://dx.doi.org/10.1177/186810341803700203.

13 Bernauer ve Siegfried, "Climate Change and International Water Conflict in Central Asia," 237.

14 Aaron T. Wolf, "The Transboundary Freshwater Dispute Database Project," *Water International* 24, no. 2 (1999/06/01 1999): 160, https://doi.org/10.1080/02508069908692153, http://dx.doi.org/10.1080/02508069908692153.

15 Peter H. Gleick, "Water, Drought, Climate Change, and Conflict in Syria," *Weather, Climate, and Society* 6, no. 3 (2014), https://doi.org/10.1175/wcas-d-13-00059.1, https://dx.doi.org/10.1175/wcas-d-13-00059.1; Marcus Dubois King, "The Weaponization of Water in Syria and Iraq," *The Washington Quarterly* 38, no. 4 (2015), https://doi.org/10.1080/01636 0x.2015.1125835, https://dx.doi.org/10.1080/0163660x.2015.1125835.

da görece dağılımı vs.) kadar maddi olmayan unsurların (politik, kültürel vs.) da önemli rol oynadığı sonucunu çıkarmak mümkündür. Bu bağlamda su, kültürel unsurlar ve kimlik inşası meselesinin de farklı düzeylerde özneler arasındaki sudan kaynaklı sorunları anlamamıza imkân vereceğini söyleyebiliriz.

Konumuz çerçevesinde analiz edilmesi gereken bir diğer önemli kavram da güç kavramıdır. Su kaynakları yönetiminde ortaya çıkan nihai sonuçlarda ve çatışma ya da işbirliği süreçlerinde, güç ya da gücün farklı unsurları belirleyici rol oynar.[16] Hidropolitik çerçevesinde yapılan öncü çalışmalara genel olarak bakıldığında öncelikli olarak gücün maddi unsurlarına vurgu yapıldığı anlaşılır.[17] 2000'li yılların başında ortaya çıkan Su Hegemonyası Teorisi'nin de temel analiz noktasının güç kavramı olduğunu görmekteyiz. Ancak Su Hegemonyası Teorisi güç kavramına ve genel olarak hidropolitik ilişkilerde çatışma ve işbirliği süreçlerine dair farklı bir bakış açısı sunar.[18] Su Hegemonyası Teorisi'nin temel varsayımlarının ayrıntılı bir şekilde anlatılması bu çalışmanın sınırlarını aşsa dahi çalışmamız açısından dikkat çekilmesi gereken temel hususları şu şekilde özetleyebiliriz: İlk olarak, su kaynakları yönetimine dair farklı düzeylerde paydaşlar arasındaki ilişkiler her şeyden önce politik süreçlerdir. Bu politik ilişkiler neticesinde meydana gelen çatışma ve işbirliği süreçleri bu özneler arasındaki simetrik ya da asimetrik olabilen güç ilişkilerinden bağımsız değildir.[19]

İkincisi ve daha önemlisi su kaynaklarının yönetimine dair farklı düzeylerdeki güç ilişkilerine gücün sadece maddi unsurları açısından değil gücün maddi olmayan unsurları açısından da bakmak gerekir. Gücün bu maddi olmayan unsurları çatışma ve işbirliği süreçlerinde sıklıkla karşımıza çıkmakta ve bu süreçlerde belirleyici olmaktadır. Su Hegemonyası Teorisi coğrafya ve maddi güç gibi gücün maddi unsurlarını tanımladığı gibi pazarlık (*bargaining*) gücü ve düşünsel/ideasyonel (*ideational*) güç gibi gücün maddi olmayan unsurlarını da dikkate alır. Kısaca ifade etmek gerekirse gücün maddi olmayan unsurlarından olan pazarlık gücü, öznelerin karar alma süreçlerinde kuralları kontrol edebilme, onları etkileyebilme ve yeni siyasi parametreleri belirleyebilme kapasitesi olarak tanımlanabilir. Su yönetimine ilişkin müzakere süreçlerinde hukuksal mekanizmalarda özellikle pazarlık gücünün sıklıkla kullanıldığını görmekteyiz. Düşünsel güç ise öznelerin belirli anlatıları ve söylemlere empoze edebilme kapasitesi şeklinde tanımlanabilir. Öznelerin belirli bilgi yapılarını (*knowledge structures*) inşa edebilme kapasitesi, çeşitli anlatılar ve olay örgüleri ve söylemler üretebilme ve bunları empoze edebilme kapasiteleri düşünsel güç unsurları bağlamında değerlendirilebilir.[20] Suyun kimlik boyutunun özellikle güç kavramının düşünsel güç unsurları boyutuyla doğrudan ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu ilişkiyi ortaya koymadan önce su ve kimlik ilişkisini kısaca analiz etmek gerekir.

Su ve Kimlik İlişkisi

Hidropolitik çalışmaları bağlamında ortaya konulmuş olan literatürde kendisine görece daha az yer bulmuş olsa dahi su ve kimlik ilişkisi hidropolitik çalışmalarının önemli bir parçasını oluşturur. Çalışmanın ilk kısmında hidropolitik kavramı bağlamında dikkat çekmeye çalıştığımız üzere su kaynaklarına dair çatışma ve işbir-

16 Mark Zeitoun ve Jeroen Warner, "Hydro-hegemony – A Framework for Analysis of Trans-Boundary Water Conflicts," *Water Policy* 8, no. 5 (2006), https://doi.org/10.2166/wp.2006.054.

17 Frederick W. Frey and Thomas Naff, "Water: An Emerging Issue in the Middle East?", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 482 (1985): 78, http://www.jstor.org/stable/1046383.

18 Zeitoun ve Warner, "Hydro-hegemony – A Framework for Analysis of Trans-Boundary Water Conflicts."

19 Mark Zeitoun ve Naho Mirumachi, "Transboundary Water Interaction I: Reconsidering Conflict and Cooperation," *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics* 8, no. 4 (2008): 299, https://doi.org/10.1007/s10784-008-9083-5, https://dx.doi.org/10.1007/s10784-008-9083-5.

20 Ana Elisa Cascão ve Mark Zeitoun, "Power, Hegemony and Critical Hydropolitics," *Transboundary Water Management: Principles and Practice*, ed. Anton Earle, Anders Jagerskog ve Joakim Ojendal (Londra: Earthscan, 2010), 32.

liği süreçlerinde maddi faktörlerin yanı sıra su ve kimlik ilişkisi gibi maddi olmayan faktörlerin de önemli rol oynadığı görülmektedir. Suyun insan hayatındaki önemi düşünüldüğünde onun doğrudan doğruya "Biz kimiz? Etrafımızdaki dünyayı nasıl anlamlandırmaktayız? Neden buradayız?" gibi felsefi sorularla doğrudan ilişkili olduğu belirtilir.[21] Su kaynaklarının yalnızca biyolojik ihtiyaçları gidermek için yaşamsal önemi haiz bir doğal kaynak olmadığını, kimliğin, kültürün, dini ve dünyevi bakış açılarının da ayrılmaz bir parçası olduğunu söyleyebiliriz.[22] Su ve kimlik ilişkisi bağlamında ilk olarak suyun dinsel/spiritüel boyutundan bahsetmek gerekir. Suya birçok farklı inanç sisteminde sembolik bir anlam atfedildiği görülmektedir. Örneğin bazı su kaynakları Tanrı'nın insanlığa bir hediyesi olarak kabul edilmiş ve bu su kaynaklarının ilahi bir boyutu olduğu iddia edilmiştir.[23] Örneğin İslam dininde suya sıklıkla atıf yapıldığı ve yaşamın temel kaynağı olduğuna dikkat çekilmektedir. İslam hukukunda suyun kullanımına dair hükümler ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuştur.[24] Benzer biçimde Yeni Zelanda'da Maori kültüründe bireyler kendi sağlıklarını su kaynaklarının sağlıklı olmasıyla ilişkilendirir. Maori kültüründe önemli bir yere sahip olan Whanganui Nehri'ne bir kişilik atfedilmekte, insanların hakları olduğu gibi nehrin de hakları olduğu düşünülmektedir.[25]

Su ve kimlik ilişkisinin bir başka önemli unsuru da suya verilen kültürel değer ve suyun insan topluluklarının inşa ettikleri kültürel değerlerde oynadığı roldür. Su kaynaklarının kullanımı günlük hayatın önemli bir unsurudur ve suyun toplulukların kültür kodlarında önemli bir yeri vardır.[26] Yaklaşık 10000 yıl önce Mezopotamya'da, Nil Deltası'nda, Güney Asya'da İndus havzasında kurulan uygarlıkların su kaynakları üzerinde kurulduğu ve bu uygarlıkların su kaynaklarının kullanımında etkin yöntemler geliştirdikleri görülmektedir.[27] Dolayısıyla su kaynaklarının etrafında oluşan kültürel mirasın da suyun kültürel boyutunun önemli unsurlarından biri olduğu söylenebilir. Ancak suyun kullanımı bağlamında inşa edilen kültürel değerler, normlar, ideolojiler hane halkı düzeyinden ulusal (devlet) hatta uluslararası düzeye varan geniş bir skalada inşa edilir. Bu değerlerin de su ve kimlik ilişkisinde önemli bir rolü olduğu görülür. Bu bağlamda özellikle su kaynakları yönetimi ile ulusal kimlik ilişkisine dikkat çekmek gerekir. Hidropolitik çalışmalarında su kaynakları yönetimi ve ulusal kimlik inşası bağlamında ortaya konulan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Örneğin Mostert tarafından ortaya konulan ampirik çalışmada tarihsel olarak suyun Hollandalı kimliğini şekillendirdiği ayrıntılı bir biçimde ortaya konmuştur. Çalışmada, inşa edilen ulusal kimlik çerçevesinde taşkınlarla mücadele, arazi ıslahı (*land reclamation*), su kaynakları yönetimiyle elde edilen teknik kazanımlar, su kurulları (*water boards*) gibi unsurların Hollandalı kimliğinin inşasında

21 Ashby Butnor, "The Meaning Of Water: Identity, Place, And Purpose," *College of Liberal Arts Magazine* (Kış 2018), https://magazine.libarts.colostate.edu/article/the-meaning-of-water-identity-place-and-purpose/.accessed 12.10.2022, https://magazine.libarts.colostate.edu/article/the-meaning-of-water-identity-place-and-purpose/

22 Terje Oestigaard, "Water, Culture and Identity: Comparing Past and Present Traditions in the Nile Basin Region," *Water, Culture and Identity: Comparing Past and Present Traditions in the Nile Basin Region*, ed. Terje Oestigaard (Bergen: BRIC Press, 2009), 11.

23 Oestigaard, "Water, Culture and Identity," 17,18.

24 Richard C. Foltz, "Iran's Water Crisis: Cultural, Political, and Ethical Dimensions," *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* 15, no. 4 (2002): 361,63, https://doi.org/10.1023/A:1021268621490.

25 Erika Solimeo, "Water for Earth: Understanding Our Identity Through Water," 2021, erişim tarihi 21 Kasım 2022, https://medium.com/futurefood/water-for-earth-understanding-our-identity-through-water-6b900f187b0c,

26 Raphael M. Tshimanga, "Traditional Values and Uses of Water along the upper Congo River," *Water, Culture and Identity*: *Comparing Past and Present Traditions in the Nile Basin Region*, ed. Terje Oestigaard (Bergen: BRIC Press, 2009).

27 Leif Ohlsson, "Introduction: The Role of Water and the Origins of the Conflict," *Hydropolitics: Conflicts over Water as a Development Constraint*, ed. Leif Ohlsson (Londra: ZED BOOKS, 1995), 3,4.

ve demokrasinin gelişiminde önemli rol oynadığı iddia edilmektedir. Örneğin arazi ıslahı düşünülecek olursa Hollandalıların suyla mücadelesinde sulak arazileri ve bataklıkları verimli topraklara çevirdikleri ve kendi ülkelerini bu şekilde kurdukları söylemi ulusal kimliğin bir parçası olarak yer almaktadır.[28]

Su kaynakları yönetiminin ulus ve devlet inşa süreçlerinde önemli bir unsur olduğu argümanı dünyanın farklı bölgelerinde konuya dair yapılan çalışmalarda ampirik olarak gösterilmiştir.[29] Su kaynakları gelişiminin ulus-devletlerce bu süreçlerin önemli unsurlarından biri olarak görülmesinin iki önemli sonucu olmuştur. Birincisi özellikle yirminci yüzyıl boyunca ulus-devlet sayısında yaşanan büyük artış neticesinde yeni sınır aşan nitelikte su kaynakları ortaya çıkmış, her biri kendi ulus inşa sürecini yürüten bu devletler tarafından geliştirilen su yapıları, devletler arasında genellikle yeni çatışma süreçlerini beraberinde getirmiştir.[30] İkinci önemli sonuç ise önceki kısımlarda ortaya koyduğumuz, yerel düzeyde inşa edilen kültürel unsurlarla, ulus-devlet tarafından empoze edilen su kaynakları yönetimi ideolojisi, ulusal ve yerel düzeylerde bu özneler arasındaki çatışma süreçlerinin ana temasını oluşturmuştur. Nitekim, dünyanın farklı yerlerinde bu türden hidropolitik sorunlar görülmektedir.[31] Ulus-devletlerin su yönetiminde empoze ettiği normatif düzen, çoğu zaman yerel düzeyde inşa edilen normları bertaraf etmektedir. Bu durumun her zaman arzu edilen sonuçlar yaratmadığını da söylemek mümkündür.[32] Ancak yerel özneler tamamen güçsüz değildir; onların da kendi değerlerini savunmaya çalıştıkları görülmektedir.

Ulus-devletler ile yerel gruplar arasındaki bu güç mücadelesi, öznelerin su hakları (*water rights*) çerçevesinde yaşanır. Bu nedenle suyun kimlik inşası boyutuyla da doğrudan ilişkili olan "su hakları" kavramının anlaşılması su, kimlik ve güç ilişkisini de anlamamıza yardımcı olacaktır.

Su Hakları—Kimlik ve Güç İlişkisinin Analizi

Bir önceki kısımda da açıklamaya çalıştığımız üzere hidropolitik ilişkilerdeki temel çatışma alanlarından birisi, yirminci yüzyıldan itibaren merkezi hükümetler tarafından ortaya konulan su kaynakları yönetimi bağlamında ileri sürülen argümanlar ile yerel düzeydeki karşıt argümanlar arasındaki etkileşimler ve bunun neticesinde ortaya çıkan anlaşmazlıklardır. Bu anlaşmazlıkların temel odak noktasını da hidropolitik çalışmalarında önemli bir yer tutan su hakları kavramı ile analiz edebiliriz.

Su hakları kavramını en genel anlamıyla bir öznenin herhangi bir su kaynağını kullanma hakkına sahip olması şeklinde tanımlayabiliriz; bu hak ilgili öznenin su kaynağının bulunduğu toprak parçasında tesis etmiş olduğu mülkiyet hakkından ortaya çıkabildiği gibi o aktörün su kaynağının bulunduğu toprakla arasında herhangi bir mülkiyet ilişkisi olmadığı halde su kaynağını kullanmasından ötürü de ortaya çıkabilir.[33] Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere su hakkı kavramıyla mülkiyet hakkı kavramı arasında doğrudan bir ilişki bulunur. Hid-

28 Erik Mostert, "Water and National Identity in the Netherlands: The History of an Idea," *Water History* 12, no. 3 (2020): 312, https://doi.org/10.1007/s12685-020-00263-3, https://dx.doi.org/10.1007/s12685-020-00263-3.

29 Harry Verhoeven, "The Politics of African Energy Development: Ethiopia's Hydro-Agricultural State-Building Strategy and Clashing Paradigms of Water Security," *Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences* 371, no. 2002 (2013), https://doi.org/10.1098/rsta.2012.0411, https://dx.doi.org/10.1098/rsta.2012.0411; Maria Rusca vd., "Space, State-Building and The Hydraulic Mission: Crafting the Mozambican State," *Environment and Planning C: Politics and Space* 37, no. 5 (2019).

30 Jeremy Allouche, "Water Nationalism: An Explanation of the Past and Present Conflicts in Central Asia, the Middle East and the Indian Subcontinent?" (Doktora tezi, Universite´de Geneve, 2005).

31 Rutgerd Boelens, *Water, Power and Identity: The Cultural Politics of Water in the Andes* (Londra: Routledge, 2015).

32 Foltz, "Iran's Water Crisis: Cultural, Political, and Ethical Dimensions," 375,76.

33 Anthony Scott ve Georgina Coustalin, "The Evolution of Water Rights," *Nat. Resources J.* 35 (1995): 821.

ropolitikte paydaşlar arasında farklı düzeylerde ortaya çıkan anlaşmazlıkların temelinde bir su kaynağının kullanıcısı ile o su kaynağı arasındaki mülkiyet ilişkisi önemli rol oynar. Rutgerd Boelens'in de isabetli bir biçimde ifade ettiği gibi su hakları kavramı yalnızca suyu kullanan aktör ile ilgili su kaynağı arasındaki ilişkiye tekabül etmez. Bunun yanı sıra insanların içinde bulundukları sosyal kültürel ve teknik ağlar çerçevesindeki ilişkileri de kapsar.[34] Bir başka ifadeyle su hakları, herhangi bir su kaynağında hak ve imtiyaz iddia eden bir öznenin su hakkı başka bir aktörün su hakkı talepleriyle görece ilişkisinden doğar. Bu ilişkilerde ana belirleyici faktörün güç olduğunu söyleyebiliriz. Zira Aristo'nun da belirttiği gibi iki eşit haklar (hak iddiaları) karşılaştığında sonucun ne olacağına güç karar verir.[35] Bu anlamda su hakları ile güç ilişkileri arasında iki yönlü bir ilişkiden bahsedilebilir. Bir yandan farklı paydaşlar arasındaki güç ilişkileri bu öznelerin su haklarının içeriğini ve meşruiyetini belirlerken, diğer yandan su haklarının bu güç dinamiklerini yinelemeli bir biçimde ürettiğini ve yapılandırdığını söylemek mümkündür.[36] Burada yanıt verilmesi gereken temel sorular şunlardır: Farklı paydaşlar arasındaki güç ilişkileri su haklarını nasıl etkiler? Su hakları çerçevesinde özneler arasındaki genellikle çatışmacı etkileşim, güç ilişkilerini nasıl yapılandırır?

Bir su kaynağının hangi özneye ait olduğu veya hangi öznenin o su kaynağını kullanma hakkına sahip olduğu konusu hidropolitik süreçlerdeki en temel mücadele alanlarından birisidir. Bu mücadele süreçlerini uluslararası (örn. sınıraşan nitelikli su kaynaklarında kıyıdaş devletler arasındaki ilişkiler), ulusal (örn. barajlara karşı ulusal düzeyde örgütlenen çevre hareketleri) ya da farklı düzeylerde gözlemlemek mümkündür. Bu bağlamda bir önceki kısımda ortaya koyduğumuz maddi güç, pazarlık gücü ve düşünsel güç unsurları aktörler arasındaki su hakkı mücadelesinde sıklıkla kullanılır. Gücün bu unsurlarının hangi düzeylerde devlet ve devlet dışı özneler tarafından nasıl kullanıldığı konusu bu çalışmanın kapsamı ötesindedir. Burada yalnızca su ve kimlik meselesi çerçevesinde konuyu ele almaya çalışacağız. Su hakları kavramını analiz ettiğimizde kavramın dört temel boyutunun olduğu görülmektedir. Bunlar 1) su kaynaklarına fiziksel erişim ve suyun kullanımı; 2) su kaynakları yönetimi çerçevesinde oluşan normatif yapı; 3) su kaynakları yönetiminde karar alma süreçleri ve 4) su hakları çerçevesinde öznelerce empoze edilen söylemlerdir.[37]

Su hakları ve güç kavramlarını beraber düşündüğümüzde su hakları kavramının yukarıda bahsettiğimiz dördüncü boyutu özellikle önemlidir. Zira su hakları mücadelesi çerçevesinde özneler bu söylem ve karşı söylemleri inşa etmekte ve siyasi mücadele de genellikle bu söylem ve karşı söylem ikiliği üzerinden ifade bulmaktadır. Ayrıca su hakları kavramının bu söylemsel boyutu bu kavramın yukarıda ortaya koyduğumuz diğer boyutları çerçevesinde paydaşlar tarafından uygulanan stratejilerin de söylemsel ve ideolojik zeminini oluşturur ve bu stratejileri gerekçelendirir.[38]

Bu çalışma su hakları kavramının söylemsel boyutunu Su Hegemonyası Teorisi tarafından ortaya konulan düşünsel güç kavramıyla doğrudan ilişkilendirmektedir. Bir önceki kısımda ortaya koyduğumuz gibi düşünsel (ideasyonel) güç bir aktörün bilgi ve söylem üretebilme ve bunları hâkim söylemler haline getirerek bir meşruiyet oluşturabilme kapasitesidir. Düşünsel güç bağlamında farklı araçlar bu özneler tarafından kullanılabilir. Örneğin (bir aktörün herhangi bir su kalkınma projesini ulusal güvenlik çerçevesinde ortaya koyduğu) güvenlikleştirici söylem-

34 Rutgerd Boelens, "Water Rights Politics," *The Politics of Water: A Survey*, ed. Kai Wagerich ve Jeroen Warner (Londra: Routledge, 2010), 164.

35 Erik Swyngedouw, "The Political Economy and Political Ecology of the Hydro-Social Cycle," *Journal of Contemporary Water Research & Education* 142, no. 1 (2009): 58, https://doi.org/10.1111/j.1936-704x.2009.00054.x.58.

36 Boelens, "Water Rights Politics," 164.

37 Boelens, "Water Rights Politics," 168–71.

38 Boelens, "Water Rights Politics," 171.

ler ya da aktörlerin herhangi bir su meselesinde kendi argümanını kabul ettirebilme kapasitesi biçiminde ortaya koyulan onaylanmış söylemler (*sanctioned discourses*) aktörlerin düşünsel güç kapasitelerinin önemli araçlarındandır.[39] Su kalkınma projelerinin karar vericiler tarafından sıklıkla devletlerin gelişmişlik düzeyinin sembolü olarak gösterilmesi bu çerçevede düşünülebilir. İnsan-doğa ilişkisi çerçevesinde büyük baraj projeleri sıklıkla insanın doğa ile mücadelesinde doğayı kontrol edebilme imkânlarının bir sembolü olarak resmedilmektedir. Büyük çaplı baraj projelerinin özellikle tercih sebebi olmasının altında ulus-devletin egemenliğindeki su kaynaklarını bu türden bir bakış açısıyla anlamlandırmasının önemli rolü vardır.[40] Dolayısıyla özellikle yirminci yüzyıldan itibaren ulus-devletlerin su yönetiminde temel karar verici konumuna yükseldiği dönemde yukarıda açıklamaya çalıştığımız unsurlar üzerinden bir kimlik inşa ettiğini ve bir mülkiyet ilişkisi tesis ettiğini söyleyebiliriz. Bu inşa süreci bazen tek bir baraj projesi üzerinden olduğu gibi, bazen bir entegre kalkınma projesi üzerinden de gerçekleşebilir.[41] Ulus-devletler bu söylemleri su yönetimi çerçevesinde ortaya koydukları projeleri gerekçelendirme bağlamında bir düşünsel güç taktiği olarak kullanmaktadır.

Benzer bir değerlendirmeyi yerel düzeyde de yapmak mümkündür. Su kaynakları yönetimi bağlamında oluşan normlar ve pratikler toplulukların kimlik inşasında önemli bir role sahiptir.[42] Yerel düzeydeki bu kimlik inşası öncelikle suyun mülkiyeti bağlamında meydana gelir ve bu nedenle de genellikle merkezi otorite ve yerel gruplar arasında bu durum bir anlaşmazlık konusu olabilir.[43] Tıpkı ulusal düzeyde ulus-devletlerde olduğu gibi yerel düzeyde de yerel öznelerin tarihsel süreçte inşa etmiş oldukları ve suyla doğrudan ilişkilendirilen kimlikler ve bu çerçevede bireylerin su kaynağı ile kurmuş olduğu aidiyet ilişkisi, bu aktörlerin sahip olduğu düşünsel güç kapasitelerinin de temelini oluşturur ve gücün diğer unsurlarının kullanılmasını gerekçelendirir.

Konu bağlamında son olarak dini/spiritüel ya da kültürel öğelerin su ile olan kimlik inşasında önemli rol oynadığını belirtmek gerekir. Bazı su kaynaklarında ilgili su kaynağının tamamı ya da bir bölümüne dinsel ya da kültürel özel bir anlam atfedilmektedir. Devletler ya da özel sektör tarafından ortaya konulan su kaynakları projeleri bu dini ya da kültürel değerler için bir tehdit unsuru olarak görülebilmektedir. Örneğin Laos'ta 2020 yılında yapımına başlanan ve 2027 yılında bitirilmesi planlanan Luang Prabang Hidroelektrik Santrali'nin UNESCO tarafından dünya mirası listesinde yer alan Prabang bölgesine zarar vereceği vurgulanmıştır. Ayrıca bölgede yaşayan yerel grupların barajdan dolayı yerlerinden edileceği ve bu yerel grupların kültüründe nehir ekosisteminin önemli bir rol oynadığına dikkat çekilmektedir.[44] Bu dini ya da kültürel öğeler bağlamındaki söylemlerin inşa süreçlerinde de görsel ve işitsel söylemler bir düşünsel güç unsuru olarak ilgili projelerin

39 Zeitoun ve Warner, "Hydro-Hegemony – A Framework for Analysis of Trans-Boundary Water Conflicts," 448.

40 Hussam Hussein, Ahmet Conker ve Mattia Grandi, "Small is Beautiful but not Trendy: Understanding the Allure of Big Hydraulic Works in the Euphrates-Tigris and Nile Waterscapes," *Mediterranean Politics* 27, no. 3 (2022), https://doi.org/10.1080/13629395.2020.1799167, https://dx.doi.org/10.1080/13629395.2020.1799167; Filippo Menga, "Building a Nation Through a Dam: The Case of Rogun in Tajikistan," *Nationalities Papers* 43, no. 3 (2015), https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1080/00905992.2014.924489.

41 Ahmet Conker, "Understanding Turkish Water Nationalism and Its Role in the Historical Hydraulic Development of Turkey," *Nationalities Papers* 46, no. 5 (Eylül 2018): 877–91, https://doi.org/10.1080/00905992.2018.1473353, https://doi.org/10.1080/00905992.2018.1473353; Menga, "Building a Nation Through a Dam: The case of Rogun in Tajikistan."

42 Gelles, *Water and Power in Highland Peru: The Cultural Politics of Irrigation and Development*, 120.

43 Gelles, *Water and Power in Highland* Peru, 136.

44 Tom Fawthrop, "In Laos, a 'very dangerous dam' threatens an ancient world heritage site," *Mongabay*, 10 Aralık 2021, erişim tarihi 16 Ekim 2022, https://news.mongabay.com/2021/12/in-laos-a-very-dangerous-dam-threatens-an-ancient-world-heritage-site/.

inşasına muhalefet eden gruplarca etkin bir biçimde kullanıldığı görülmektedir.

Su Kimliği ve Güç İlişkisi Bağlamında Türkiye'den Örnekler

Türkiye'de özellikle ulusal ve yerel düzeyde su yönetimi bağlamındaki anlaşmazlıklara baktığımızda su ve kimlik ilişkisi bağlamında yukarıda çerçevesini çizdiğimiz hususların anlaşmazlıkların ana eksenini oluşturduğunu görmekteyiz. Konuyu üç temel boyut üzerinden değerlendirmemiz mümkündür.

Konunun birinci boyutu Türkiye'de ulus ve devlet inşa süreçlerinde suyun rolü ile ilgilidir. Burada doğrudan bir ilişki mevcuttur. Nitekim dünyanın farklı bölgelerindeki ampirik örnekler de bu savı teyit eder.[45] Türkiye bağlamında da benzer bir dinamiğin varlığından bahsetmek mümkündür. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde itibaren ortaya konulan su kalkınma projeleri ulusal kimlik ve devlet inşa süreçlerinin bir parçası olarak yönetici elitler tarafından resmedilmiştir. Özellikle Türkiye'nin en büyük kalkınma projesi olan Güneydoğu Anadolu Projesi'nde (GAP) bu durum somut bir biçimde görülür.[46] Örneğin, GAP'ın yapımında büyük pay sahibi olan eski cumhurbaşkanlarından Süleyman Demirel bugüne dek devlet tarafından yapılan en büyük proje olan GAP'ı Türkiye'nin gururu olarak nitelemektedir. Demirel, projenin sonuçlandırılması ile beraber "Türkiye'nin başına bir taç geçirilmiş olacağını …"; ve bu tacın adının da "Cumhuriyet tacı" olacağını ifade etmiştir.[47] Dolayısıyla Türkiye'de yönetici elitler ve kurumlar tarafından inşa edilen bu türden söylemlerin su hakkı bağlamında merkezi otoritenin ortaya koyduğu projeleri, kuralları ve normları gerekçelendirdiğini ve bu söylemler üzerinden bir meşruiyet tesis edildiğini söyleyebiliriz.

Konunun ikinci boyutu Türkiye'de giderek artan baraj karşıtı hareketlerin varlığıdır. Bilhassa 1980'den itibaren başlayan ve 2000'li yıllarda yeni bir boyut kazanan su sektöründeki liberalleşme ve beraberindeki özelleştirme dalgası özel sektör aktörlerinin su yönetimindeki rolünü artırmıştır.[48] Bunun neticesinde Türkiye'nin farklı köşelerinde inşa edilen hidroelektrik santrallere (HES) karşı sivil toplum kuruluşlarının başını çektiği yerel ve ulusal bir muhalefetin meydana çıktığını görmekteyiz. HES'lerin inşa edilmesine karşı yerel halkın karşı çıkış argümanlarına baktığımızda suyun kimlik boyutunun somut bir biçimde varlığını gözlemleriz. Örneğin Rize'nin Fındıklı ilçesindeki HES'lere karşı çıkan yerel halktan bireylerle yapılan görüşmelerde HES'lere karşı çıkma nedenlerini doğrudan ilgili su kaynaklarıyla aralarındaki inşa ettikleri kimlik ve su hakkı ilişkisi çerçevesinde gerekçelendirdiklerini görürüz. Bu bireylerin HES karşıtı söylemlerini incelediğimizde "derenin aslında var olmaktan öte bir şey olduğunu anladım", "dere bizim yaşam kaynağımız", "biz deremizden vazgeçmiyoruz", "Deremizi kimse almamıştı, bildim bileli", "ben dereleri vermem! Bizim bir dairemiz var orada büyüdük orada yaşlandık! Asla deremizi satmam" gibi söylemlerin sıklıkla tekrar edildiğini fark ederiz.[49] Ayrıca Türkiye'nin farklı noktalarında "suyuma dokunma", "vadime dokunma" gibi söylemler HES karşıtı yerel gruplar ve si-

45 Ramy Hanna ve Jeremy Allouche, "Water Nationalism in Egypt: State-Building, Nation-Making and Nile Hydropolitics," *Water, Technology and The Nation-State* (Londra: Routledge, 2018); Erik Swyngedouw, "Technonatural Revolutions: The Scalar Politics of Franco's Hydro-Social Dream for Spain, 1939–1975," *Transactions of the Institute of British Geographers* 32, no. 1 (2007), https://doi.org/10.1111/j.1475-5661.2007.00233.x.

46 Conker, "Understanding Turkish Water Nationalism and Its Role in the Historical Hydraulic Development of Turkey."

47 "Demirel, 'GAP, TC'nin en büyük projesi; projeyi tamamlamak boyunlarının borcu,' demişti," Su Politikaları Derneği, 2022, https://supolitikalaridernegi.org/2022/08/13/demirelgap-tcnin-en-buyuk-projesiprojeyi-tamamlamak-boyunlarinin-borcu-demisti/.

48 Argun Başkan, "Liberalization of Turkey's Hydroelectricity Sector," *Turkey's Water Policy*, ed. Aysegul Kibaroglu, Waltina Scheumann ve Annika Kramer (Heidelberg: Springer, 2011).

49 Durket Süren, *Gezgin Mikrofon - Fındıklı HES Mücadelesi,* YouTube, Eva Prodüksiyon, 2019, erişim tarihi 12 Aralık 2022, https://www.youtube.com/watch?v=vPVBudH5VZs.

vil toplum örgütleri tarafından sıklıkla kullanılmaktadır.[50]

Konunun üçüncü boyutu ise su kaynaklarının ya da su kaynaklarının yer aldığı çevreye yönelik dini/spiritüel ya da kültürel kimlik inşası (kültür varlıklarının korunması) meselesidir. Dünyada benzer örneklerini gözlemlediğimiz gibi Türkiye bağlamında da bazı su kaynaklarında bu türden bir su kimlik inşası sürecinin varlığından bahsetmemiz mümkündür. Örneğin Munzur Nehri havzasında planlanan HES projelerine yönelik ortaya çıkan baraj muhalefetinde konunun bu boyutu somut bir biçimde açığa çıkar. Munzur projesi olarak adlandırılan, 6 baraj ve 8 HES'ten oluşan projelerin bir kısmı tamamlanmış bir kısmı ise yapım aşamasında kalmıştır.[51] Projelerin durdurulmasına yönelik yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde etkin bir baraj muhalefeti vardır. Bu muhalif hareketlerin temel argümanlarından bir tanesi de yapımı planlanan barajların Alevi inancı açısından kutsal sayılan bölgelerde yer alan yerlere zarar vereceği argümanıdır. Burada Alevi inancında doğa ve çevre mefhumlarının önemli bir yeri olduğu, Alevi inancında insan ve çevre arasındaki karşılıklı bağımlılığa sıklıkla vurgu yapıldığı görülmekte; Alevi inancının çevre dostu bir felsefi geleneğe sahip olduğu, çevreyi korumanın bu inanç sisteminin temel unsurlarından biri olduğu belirtilmektedir.[52] Gerek Alevi inancının doğaya ve çevreye atfettiği önem gerekse de yukarıda bahsettiğimiz projelerin kutsal yerlere zarar vereceği argümanı Munzur projesi kapsamında yapılan HES'lere yönelik muhalif söylemin önemli unsurlarından birisini teşkil eder. Su ve çevre bağlamında Munzur Vadisi çerçevesinde kurulan kimlik inşasından doğan söylemler, bu barajlara yönelik olarak güçlü bir muhalif hareketin doğmasına yardımcı olmuştur.[53] Bu da bize su kimliği ilişkisi çerçevesinde inşa edilen söylemlerin su hakları mücadelesindeki rolünü ve bunun bir düşünsel güç unsuru olarak HES muhalefetinde etkin rol oynadığını gösterir.

Su ve kimlik ilişkisinin kültürel boyutuna dair Türkiye bağlamında verilebilecek bir başka örnek ise barajların kültür varlıklarına verdikleri olası zararlar üzerinden inşa edilen söylemlerdir. Örneğin GAP bağlamında farklı aktörler tarafından ortaya konulan temel anlatılardan bir tanesi de projeyi özünde Kürt kültürünü, tarihini ve ekolojisi yok eden bir asimilasyon projesi olarak gören görüştür.[54] Bu söylemi Dicle Nehri üzerinde yapımı tamamlanan Ilısu Barajı ile Fırat Dicle Havzası'nda yer alan barajlara yönelik ortaya çıkan baraj karşıtı hareketlerin söylemlerinde gözlemlemekteyiz.[55] Ilısu Barajı nedeniyle Hasankeyf'teki kültür varlıklarının sular altında kalacağı konusu uzun yıllar boyu süregelen Ilısu Barajı tartışmasının temel odak noktalarından birisini oluşturmuştur. Uluslararası düzeyde barajın finansörü konumundaki aktörler üzerinde bu söylemin özellikle etkili olduğunu ve karar alma süreçlerini doğrudan etkilediğini söyleyebiliriz. Hasankeyf'teki kültür varlıklarının korunması söylemi ulusal düzeyde de konuya dair faaliyet yürüten sivil toplum örgütlerinin de temel ar-

50 Ereğli Rota Haber, "Suyuma dokunma," 2019, erişim tarihi 23 Ekim 2022, https://www.ereglirotahaber.com/haber/suyuma-dokunma-15301.html; Politeknik, "Hopa'da HES Yapılmayacak," 2011, erişim tarihi 21 Kasım 2022, https://politeknik.org.tr/hopada-hes-yapilmayacak/.

51 Yusuf Küçükbaşol, "Munzur Nehri Projeleri ve Etkileri: Kamu Yönetimi Açısından Bir İnceleme" (Doktora tezi, İnönü Üniversitesi, 2014), 28.

52 Gabriel Ignatow, *Transnational Identity Politics and The Environment* (Plymouth: Lexington Books, 2007), 86, 87.

53 Ignatow, *Transnational Identity Politics and The Environment*, 88.

54 Arda Bilgen, "A project of Destruction, Peace, or Techno-Science? Untangling the Relationship Between the Southeastern Anatolia Project (GAP) and the Kurdish Question in Turkey," *Middle Eastern Studies* 54, no. 1 (2018): 100, https://doi.org/10.1080/00263206.2017.1376186, https://dx.doi.org/10.1080/00263206.2017.1376186

55 Maggie Ronayne, "The Cultural and Environmental Impact of Large Dams in Southeast Turkey: Fact Finding Mission Report," *Kurdish Human Rights Project (KHRP) Publications*, National University Of Ireland (Şubat 2005): 34, https://www.rivernet.org/turquie/pdfetdocs/turkeydams.pdf.

gümanlardan birisiydi.[56] Bu noktada ulusal düzeyde çevre ve kültürel varlıklar söylemlerinin Ilısu Barajı karşıtlığı çerçevesinde ortaya konulana oranla daha fazla öne çıkarılmış olmasının da baraja karşı çıkan gruplar açısından stratejik bir seçim olduğu savunulmaktadır.[57] Ilısu Barajı'nın yapımına karşı yurt içi ve yurt dışından yapılan kampanyalara rağmen, barajın yapımı tamamlanmıştır. 23 Temmuz 2019 tarihinden itibaren de barajda su tutma işlemine başlanmıştır.[58] Bu noktada barajda su tutma işlemine başlanmadan önce Hasankeyf'te yer alan kültür varlıklarının korunmasına yönelik kapsamlı çalışmalar yapılmıştır.[59]

Yine aynı dönemde İzmir'in Bergama ilçesi yakınlarında inşa edilen Yortanlı Barajı'nın inşası ve barajın su tutması sürecinde barajın yapıldığı bölgedeki kültür varlıklarının korunması çerçevesinde baraj inşasının durdurulmasına yönelik kampanyalar yürütülmüştür.[60] Ayrıca, Yortanlı Barajı'nın rezervuar gölünün bulunduğu bölgede yer alan Allianoi Antik Kenti'nin baraj suları altında kalmamasına yönelik olarak baraj inşaatı konusu, barajın yapımına karşı çıkan gruplarca hem barajın yapım aşamasında hem de sonrasında yargıya taşınmıştır.[61] Ilısu Barajı ve Hasankeyf örneğinde olduğu gibi Yortanlı Barajı'nın yapımına karşı Allianoi antik kenti kültür varlıklarının korunması konusunun baraj karşıtı kampanyanın odak noktası olduğu görülmektedir. Allianoi ve Ilısu barajlarının inşa süreçlerinde ve sonrasında yaşanan tartışmalar, çalışmanın kavramsal çerçevesinde dikkat çektiğimiz su ve kimlik ilişkisi bağlamında kültür varlıklarının korunması konusunun özellikle ulusal düzeyde baraj tartışmalarında önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Sonuç

Bu çalışmada su, kimlik ve güç kavramları ile bu kavramların arasındaki ilişkinin ulusal ve yerel düzeydeki su anlaşmazlıklarındaki rolü analiz edilmiştir. Çalışma çerçevesinde ulaşılan bulgular şu şekilde özetlenebilir: Su kimliği inşası özellikle ulusal ve yerel düzeylerde farklı paydaşlar arasındaki su anlaşmazlıklarının önemli unsurlarından bir tanesidir. Bu bağlamda gücün maddi ve maddi olmayan unsurları düşünüldüğünde, su kaynaklarına yönelik kimlik inşa süreçlerinin aktörlerin düşünsel güç kapasitelerini doğrudan etkilediği görülmektedir. Ayrıca, su ve kimlik ilişkisi çerçevesinde yerel ve ulusal düzeydeki kimlik inşa sürecinin bir başka önemli öğesi de su kaynaklarının etrafında bulunduğu kültür varlıkları bağlamında inşa edilen dini ve kültürel söylemlerdir. Yerel gruplarca inşa edilen bu söylemler de benzer bir biçimde öznelerin düşünsel güç kapasitelerinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu durum ulus devletçe su kaynakları yönetimi bağlamında inşa edilmeye çalışılan hegemonik söylemlere bir karşı çıkış olarak kendisini göstermektedir.

56 Andreas Atzl, "Access Points to Decision Makers for Transnational NGO Networks – The Case of the Ilisu Dam in Turkey," paper presented at *The Global Dimensions of Change in River Basins*: Threats, Linkages and Adaptation, Global Water System Project Publications, Bonn, 2010.

57 Güneş Murat Tezcür, Rebecca Schiel ve Bruce M. Wilson, "The Effectiveness of Harnessing Human Rights: The Struggle over the Ilısu Dam in Turkey," *Development and Change* 52, no. 6 (2021): 1359, https://doi.org/10.1111/dech.12690, https://dx.doi.org/10.1111/dech.12690.

58 Dursun Yıldız ve Yusuf Başlamışlı, *Ilısu Barajında Su Tutulması ve Enerji Üretimine Geçiş* (Ankara: Su Politikaları Derneği, 2020), 4.

59 Serap Sevgi ve Mesut Yılmaz, "Hasankeyf'te Baraj Gölü Alanında Kalan Taşınmaz Kültür Varlıklarını Koruma ve Kurtarma (Taşıma) Yaklaşımı ve Metotları," [Methods and Approach for Conservation and Salvage (Relocation) of Immovable Cultural Heritage in Dam Reservoir Area in Hasankeyf], *Vakıflar Dergisi*, no. 57 (Haziran 2022), https://doi.org/10.16971/vakiflar.1002506, https://doi.org/10.16971/vakiflar.1002506.

60 "Allianoi Antik Kentindeki 6 eylemci gözaltında," *Cumhuriyet*, 20 Eylül 2010, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/allianoi-antik-kentindeki-6-eylemci-gozaltinda-179754#google_vignette

61 "Sulara Gömülen Allianoi'nin Hukuk Mücadelesi AYM'ye Taşındı," *Arkeofili*, 2 Nisan 2016, https://www.arkeolojisanat.com/shop/blog/sulara-gomulen-allianoinin-hukuk-mucadelesi-aymye-tasindi_3_153408.h

Türkiye bağlamında farklı örnek olaylara baktığımızda su hakkı çerçevesinde su kaynaklarıyla devletin ve yerel grupların tesis etmiş olduğu mülkiyet ve aidiyet ilişkisinin ve bu aidiyet ilişkisinden ortaya çıkan çatışmaların su anlaşmazlıklarında somut olarak görüldüğünü söyleyebiliriz. Su ve kimlik ilişkisi bağlamında inşa edilen söylemlerin aktörlerin düşünsel (*ideational*) güç unsurlarını artırdığını görmekteyiz. Ayrıca bu söylemler diğer güç unsurlarının da kullanılmasını gerekçelendirmektedir.

Son olarak özellikle Türkiye bağlamında su ve kimlik ilişkisinin ayrıntılı analizini gerektiren ampirik çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu çerçevede hidropolitik çalışmaları bağlamında su kimliği konusunun gelecek vadeden bir araştırma alanı olduğu söylenebilir.